

Библиотека
ПОСЕБНА ИЗДАЊА

Уредник
Александар Шурбатовић

Наслов оријинала:
Михаил Эпштейн
КЛЕЙКИЕ ЛИСТОЧКИ
Мысли вразброс и вопреки

МИХАИЛ ЕПШТЕЈН

ЛЕПЉИВИ ЛИСТИЋИ

мисли без реда и обзира

Са руској превела
Радмила Мечанин

Београд
2015.
ДЕРЕТА

*Мада не верујем у њоредак ствари, али грађи су ми
лепљиви листићи који љује у љролеће...*

Ф. М. Достојевски

Ово је збирка кратких учовања и размишљања о најважнијем: о животу и смрти, о Богу и човеку, о љубави и стваралаштву, о природи и језику... Сваки запис је стављен на један листић, а заједно чине књигу „несвакидашњих“ мисли, интелектуалних авантура и провокација. У календару је отприлике сто четрдесет нерадних дана – викенда, празника, одмора – отуда и број записа: по листић дневно – за годину читања. Као што је говорио Венедикт Ерофејев, све на свету мора се догађати лагано и неправилно. Нека се тако чита и ова књига.

Класика овог жанра је *Ојало лишће* Василија Розанова. Али, мени је ближа друга слика: лепљиви пролећни листићи, на опип су смоласти – као замечи мисли, које се још нису разлистале ни у какав велики „лишћар“, отворене према будућности... А постоје још и лепљиви листићи намењени за кратке белешке, за брзо преношење мисли – квадратићи које људи лепе за сто или за монитор. Нудим читаоцу „лепљиве листиће“ у оба смисла.

Листић је жанр, на средини између афоризма и есеја: то је развијени афоризам или сажети есеј. Наравно, постоје разни листићи: ситни су брезови, крупни – кленови, средњи – хрстови, липови, брестови. У гају речи, у који се позива читалац, пред њим ће се указати различити облици и величине листића.

Зашто су листићи распоређени азбучним, а не логичко-тематским редом? Желео сам да сваки листић живи свој живот, својом непоновљивом шаром – а не да подупире неки поредак, који му споља намеће ауторов већ формиран поглед на свет.

Предговор. О превртљивостима бића

*Како су ситни с живоћом наши сјорови,
Како је крујно то, што је проћив нас.*

Р. М. Рилке, „Сазрцање“

*... Исћићивача не можеш унаћред ћредвидетћи. Да-
нас си се сћремјо за једноћ исћићивача, а сућрадан је
шћај исћићивач досћео и сам у исћићанике. Ећто каква је
ћревртљивостћ овоћ живоћа.*

М. Ј. Салтиков-Щедрин, Ђифћинске ћриче

У животу постојћ склоност самоиронијћ. Када све, ваљда, иде успешно, одједном настаје осећај искривљавања, празнине. И оброчно, у неуспеху и одбачености одједном осећаш прилив животних снага. Као да је у природу бића усаћено јогунасто, каприциозно „без обзира“.

Антички философ Тит Лукреције Кар је та одступања праначела од правих путања називао „клинамене“ и из тих ситних нерета је изводио читав светски поредак, заснован на разрастању хаоса, на пресецању и сударању мноштва кривуља. Зашто је свет тако хировит и нећредвидљив?

*... то чини мали наћб ћрвих шела,
неизвесћан то времену и месћу.¹*

О ћприроди сћвари, II

---

¹ Препев Анице Савић Ребац, цитиран из књиге: Лукреције, *О ћприроди сћвари*. Препев, предговор и критичке белешке Анице Савић Ребац, Књижевна заједница Новог Сада, 1989, стр. 115. (прим. прев.)

Из сопственог искуства знамо силу тих одступања. То што нас приближава циљу, истовремено нас и удаљава од њега. Закључци противрече премисама. Пошто постигнемо испуњења жеља, уверавамо се да би нам било боље да се нису испуниле. Револуције не доводе до слободе него до још већег поробљавања. Фауст гради град на копну, освојеном од мора – како би га Мефистофел могао што поузданије потопити.

Ти „упркос“ и „супротно“ су неодвојиви од суштинне бића и одражавају се у различитим сферама његовог познања. У науци се говори о парадоксима квантне механике и теорије множине. У философији се разматрају апорије, на пример о Ахилу који никад не може стићи корњачу. У теорији динамичких система изучавају се „необични атрактори“, када мала узбуркавања доводе до великих последица – и лептир, који маше крилима на једном крају света, изазива урагане на другом. У теологији се говори о чудима која крше законе природе. У лингвистици се издвајају оксиморони – склопови речи супротног значења, типа „светла туга“ или „раскошно сахњење“. Та лукава природа бића изражава се и у пословицама: „Не би било те среће да јој несрећа није помогла“, „Храни псето да те уједе.“ Позната је „подлост“ животних ситуација, када сендвич пада маслацем надоле. Човек често поступа упркос својој користи и налази задовољство у патњи...

Могли бисмо дуго набрајати сва „нелинеарна“ обележја нашег постојања, све те чвориће и трниће који и чине тајанствену и мучну дивоту живота. Пре свега, ми и покушавамо да докучимо управо то непознато, „Х“, које само себе прецртава, ставља на себе крест, али оно остаје недокучиво, задиркује нас, игра жмурке са нама. Час је лукаво-потајни гениј живота, час погубан, час

спасилачки – при чему се спасење крије баш тамо где и опасност, у изненадним цикцаковима судбине. Сам по себи, тај гениј није ни добар ни зао, али управо он подстрекава добро да се претвори у зло, а зло – у добро.

Ово је књига о тим неухватљивим суштинама, захваљујући којима нам се живот претвара у опасну авантуру, а мисао – у чуђење, понекад радосно, а понекад се граничи са збуњеношћу или страхом. Ово је књига парадоксалних мисли, распоређених по азбучном реду, али у суштини су антиазбучне, које ремете уобичајени поредак ствари. Сваки запис јесте позив читаоцу на дијалог, али је понекад – хипербола и провокација, с циљем да изазове несагласност и побуди на самостално размишљање „упркос“.

* * *

Дубоко сам захвалан Маријани Тајмановој (Даремски универзитет) за несебичну, непроцењиву помоћ у раду на овој књизи.

Бели пороци

Г. К. Честертон је написао: „Савремени свет је пун старих хришћанских врлина које су полуделе.“ То се може рећи готово о сваком пороку: врлина која је полудела. На пример, завист – тежак је порок, јер жели да одузме од других оно чиме нас они превазилазе. Али у тој разорној зависти постоји светли двојник, „бела завист“: не одузимати од другог већ додавати себи, и то не на туђи рачун него захваљујући сопственим напорима. У основи такве зависти је врлина: тежња да се буде бољи, паметнији, јачи, покушај да се досегне до других.

У истом смислу може се говорити и о „белој похлепи“. Црна похлепа је жеља да се приграби што више себи, богаћење на рачун других. Бела – похлепа је према новим људима, местима, утисцима, путовањима, књигама, знањима, авантурама, према животу као таквом. У том смислу је похлепан и онај који тежи небеским ризницама, а један од врхунаца хришћанске аскезе је „похлепно стицање Светог Духа“. То је бела боја похлепности.

Леност је очигледан порок, али постоји и бела леност, која нас побуђује да се клонимо од сувишних брига, од сујете, недостојне узвишеног духа. Бела леност или „благоленост“ може се испољавати у бесциљном сазрцању, које открива лепоту света, и у „празном“ мишљењу, које потиче од бесконачног, вечнопостојећег. Поставља се питање: је ли црно или бело био лен Иља Иљич Обломов? Леност, разумно однегована, може спасти од учешћа у мноштву штетних и срамотних дела. Да је и Лењин био заиста лен, колико добра би његова леност донела држави и свету!

Страх, бојажљивост, кукавичлук – несумњиви су пороци. Али постоји и бели кукавичлук, изазван страхом Божјим, прибојавањем смрти, загробних казни и паклених мука. Страшно је доспети у руке Бога живог. Тај бели страх чува вернике од многих грехова.

Вероватно постоји и бели, праведни гнев, који се обрушава на најодвратније и најниже у човековој природи. На пример, Исус, који се латио бича да би истерао трговце из храма, тешко да је био у кротком стању духа.

Динамика духа има разне облике. Могућан је духовни преврат, „метаноја“, када шкртац раздаје сву своју имовину или сладострасник одлази у манастир. Или, напротив, испосник и аскет одједном креће лошим путем, као да му се у души срушила нека препрека. Али постоји мање ефектна динамика преношења. Похлепа, на пример, може да се претвори у нешто битније од новца и робе: похлепно проницање у свет знања или уношење у путни дневник свих детаља виђеног. Човеку тешко полази за руком врлина, супротна је његовој природи. Лакше је узгајати врлину из зрнаца свог порока.

Библиотека и гробље

Не задржавај се у библиотеци. Нађи потребне књиге и што пре одлази. Не скитај по њој бесциљно, као да упијаш сав простор знања. Врло брзо ћеш осетити не само мирис прашине који се таложи у плућима већ и појачани напад туге, која се може назвати библиомеланхолија. Доспео си на гробље речи и мисли, а оно је још тужније од обичних гробаља.

Људи знају да су смртни, па се спремају за свој крај. Неке теши то што ће њихов најбољи део, заветне мисли и осећања, резултати вишегодишњих радова и истраживања да их надживе и остану у памћењу потомака... И ево га, ово је памћење – складиште књига, готово нетражених, неотворених, непровитаних. Пролазећи поред тих дугих редова, опремљених разнобојним корицама, осећаш се као у колумбаријуму, где су исто тако у низу поређане разнобојне урне с именима покојника. Осећај је чак и тегобнији: тамо је сахрањен смртни омотач људи, а овде је изложен прах оног што су они сматрали гарантом своје бесмртности. Ово је друго гробље, куда доспевају ретки удостојени, али зато је и задах трулежи жешћи, јер смрди сама „бесмртност“.

Пролазећи између тих посмртних редова, осећаш двоструку тугу: кривице и осуђености. Да, постоји твоја лична кривица за то што ниси отварао те књиге, ниси васкрсавао њихове ауторе читањем и разумевањем – а они су веровали у то, ради тога су живели. На то осећање неискупљене кривице пада друго, ништа мање тужно. Шта ће остати од тебе лично, осим још неколиких повеза, угураних у чврсте редове? Ти, још жив, тугујеш

за мртвацима, а и сам се бавиш једино тиме што спре-
маш попуњавање њихових стројева. Чини се да лежање
у облику праха у земљи или пепела у колумбаријуму и
није тако увредљиво као постати још једна непрочитана
књига. Та смрт је неминовна, спремна за све живо. А
ова – резултат је посебно префињеног покушаја да се
избегне труљење, и зато је двоструко увредљива.

Трзина душе

Антониони има филм „Иза облака“. Тамо девојка прича причу коју је прочитала у часопису. За једну источну експедицију су били унајмљени носачи домороци, дуго су ишли, а затим неочекивано сели и седели неколико сати. Затим су наједном устали и поново, као да није било ништа, кренули на пут. Руководилац експедиције је упитао главног од њих зашто се тако дуго нису мицали с места. А тај му је објаснио: ишли смо тако брзо да нас наше душе нису могле стићи. Зато смо их чекали.

Да, душа нас не сустиже. А како ми често не сустижемо своју душу! Седиш, радиш, унаоколо је све уобичајено, као да немаш куда да журиш – и одједном схваташ да ти је душа већ негде на другом месту, време је да је сустигнеш. Некуда се креће, задихала се, куца на нечија врата.

Вечности времена

Надзадатак није у томе да се живи вечно него у томе да се живи вечно како би се и сама смртност обесмртила. Како би време постало вечно, не губећи своју временитост. Ево, тако као што ја сада живим, и тугујем, и ленчарим, и презирем себе, и радујем се ситницама, и очајавам од сопствене неталентованости, и плашим се смрти – ето тако, у том смртном стању слабог створења које се батрга у песку времена, покушавајући да од њега изваја нешто нерушиво, хтео бих да живим вечно. Како ми се вечно не би давало као несумњива гаранција већ се рађало из непрекидности и незавршености моје временитости, свих тих великих нада и малих дела. Не да имамо вечно унапред већ га непрекидно добијамо као несмањену милост, као продужавање за још један цол, за годину, за столеће... Желим вечност, не као право него као милост, зато што само милост, незаслужена и неизнуђена, чува за мене сву чар и аутентичност времена у које сам забачен.

Вилини коњици, мрави и вилкоњ мрави

Постоје људи живота и људи принципа. Условно их можемо назвати вилини коњици и мрави. Вилини коњици живе како се и живи, не бринући о циљевима и резултатима. Наташа Ростова,

Дмитриј Карамазов, Иван Северјанич Фљагин – „очарани путник“ код Н. Љескова... Мрави потчињавају свој живот правилима и убеђењима: преуређивањем друштва, спознавањем света, стицањем власти, достизањем духовног просветљења. Грибоједовљев Чацки, Гончаровљев Штољц, Тургењевљев Базаров, Рахметов код Чернишевског... Мени су драги вилини коњици, мада су ми схватљивији мрави. Као Манделштам, завидим осама (сестрама вилиних коњица), које похлепно исисавају земљину осу. При томе је несумњиво да цивилизацију граде мрави: све историјске догађаје и славу векова дугујемо њиховом сакупљачко-градитељском раду. Очаран вилиним коњицима, поштујем мраве.

Али, најзанимљивији ми нису ни једни ни други већ људи који покушавају да споје љубав према животу и верност принципима – и увиђају тешкоћу, чак нерешивост тог задатка. Они не само што се препуштају бујици живота – и не само да раде, потчињавајући га одређеном циљу. За њих је важно и једно и друго, па покушавају, мада безуспешно, да их споје, зато њих можемо назвати *вилкоњ мрави*.

Вилкоњ мрави се час препуштају животу на вољу, покушавајући да у њему искусе све, па и саме крајности, помамно и саморушилачки. Час се тргну, обуздавајући себе, траже принцип ком би се могли подређивати,

и ради њега чак ломе себе. У низу таквих карактера ја видим јунакињу Буњиновог „Чистог понедељка“, која одједном, одласком у манастир прекида већ формиран поредак свог пријатног, безбрижног живота. Још развијенији пример: Толстојев Пјер Безухов, који се базира међу „живим животом“ и идеалима час религиозног, час политичког служења. Ради одједном стечених принципа ти људи могу да измене свој живот. И они, суочени са животом, могу да изневере принципе или промене саме принципе.

Михаил Епштејн
ЛЕПЉИВИ ЛИСТИЋИ

За издавача
Дијана Дерета

Главни уредник
Александар Шурбатовић

Слої
Милан Богдановић

Лектура и коректура
Дијана Стојановић

Прво ДЕРЕТИНО издање

ISBN 978-86-7346-985-0

Тираж
1000 примерака

Београд 2015.

Издавач / Штампа / Пласман
ДЕРЕТА доо
Владимира Роловића 94а, 11030 Београд
тел./факс: 011/ 23 99 077; 23 99 078

www.dereta.rs

Књижаре ДЕРЕТА
Кнез Михаилова 46, тел.: 011/ 26 27 934, 30 33 503
Баново брдо, Достојевског 7, тел.: 011/ 35 56 445, 30 58 707